

A Társadalomegészségügyi Múzeum munkássága

ELŐADTA GORTVAY GYÖRGY

I. A XIX. évszázad utolsó évtizedeiben ébredező szociálpolitikai szellem egyik legkiemelkedőbb alkotása volt hazánkban az 1901-ben létesített Társadalmi Múzeum, amelyet a kormány, mint a törvényes munkásvédelem tudományos és gyakorlati központját a célból szervezett meg, hogy „az a helyes szociálpolitika intézéséhez szükséges hazai és külföldi anyagot egybegyűjtse, feldolgozza, hozzáférhetővé tegye és ezúton terjessze és népszerűsítse a munkásvédelmet és annak intézményeit.”

Minthogy a Múzeumban összegyűjtött sokféle grafikai kép, fénykép, rajz, modell és statisztikai anyag bemutatása főleg a társadalmi állapotok javítására, illetve arranéze kívánt útmutatással szolgálni, hogy szociálpolitikai viszonyainknak miképp kellene a jövőben egészségesen alakulniok, ez az intézmény tulajdonképpen a tömegoktatás kollektív eszközeivel dolgozó propagandahivatala volt az akkori kormányzatnak, amely már helyesen meglátta azt, hogy a szociálpolitika kiépítéséhez és a szociális reformokhoz nem elegendő az állam törvényalkotó akarata. Az időszerű egészségügyi, szociálpolitikai és munkásjóléti kérdéseknek kiállítások útján való interpretálására – főleg a XIX. évszázad második felében – a társadalompolitikai és embervédelmi gondolat kialakulásának az idején a természettudományi és kultúrtörténeti múzeumok mellett u. n. szociális múzeumok alakultak, amelyeknek a természettudományi múzeumoktól eltérően nem a tudományos munka volt a főfeladatuk, hanem a szociális művelődés terjesztése. A legelső ilyen intézet volt a párisi szociális múzeum. Az 1900. évi párisi nemzetközi kiállítás alkalmával a Törvényes Munkavédelem Nemzetközi Egyesülete bemutatta az ipari és mezőgazdasági munkásokról való gondoskodást is. A kiállításon összehordott gazdag anyag általános feltűnést keltett és a munkásmozgalmakra is igen jótékony befolyást gyakorolt. Hogy ez a gyűjtemény a kiállítás után szét ne szóródjék, Chambrun gróf az egész kiállítást megvásárolta és belőle Musée Social néven a munkásügyek, általában a szociális kérdések tanulmányozására és tudományos ápolására alapítványt létesített. Ekkor alakult hasonló célú intézmények: a Britt Társadalmi Múzeum (British Institute of Social Service), a Museo Social Barcelonában, az Arbeiter Wohlfahrtsmuseum Münchenben, a Solvay Intézet Bruxellesben, az 1903-ban létesült Soziales Museum Frankfurtban.

Nálunk az Országos Ipartestület karolta fel a gondolatot és kérte a kormányt, hogy mivel szociális bajaink főoka a felsőbb osztályok szociális süketsége, a magyar társadalom szociális nevelése érdekében hasonló intézményt létesítsen. Ugyancsak erre mutatott rá Gaál Jenő a *Társadalmi béke a közigazdasági patriarchalizmus alapján* című munkájában.

Ilyen körülmények között létesült Hegedűs Sándor kereskedelemügyi miniszter-sége alatt 1901-ben Navratil Ákos akkor miniszteri fogalmazó tervei alapján a párisi

világkiállításon bemutatott magyarországi anyag felhasználásával a Társadalmi Múzeum. A Múzeum megalakulása első éveiben főleg a társadalmi statisztikával, a munkásbiztosítással, a kivándorlással és a szövetkezeti mozgalommal foglalkozott.¹ Navratil Ákos távozása után néhány évig a munkásvédelem alkotta a Múzeum munkásságát, amely tevékenység akkor a szociálpolitika messze szétágazó részei közül a legidősebb volt és az 1907. évi budapesti Nemzetközi Balesetügyi, Iparegészségügyi és Munkásjóléti Kiállításon a Múzeum sikeresen is szerepelt ilyenmű anyagával. Csakhamar nyilvánvalóvá lett azonban, hogy nemcsak az ipari balesetek veszélyeztetik a munkások testi épségét és csökkentik munkateljesítményüket, hanem egyéb ipari ártalmak is. Ennek ismeretében a Múzeum – az ipari bántalmak többi ágára, majd pedig hamarosan a munkásság szempontjából is legelsőrendű fontosságú és az államra is tömérdek anyagi terhet jelentő népbetegségekre is (gümükór, alkoholizmus stb.) – kiterjesztette a figyelmét. Az 1911. évi drezdai Nemzetközi Egészségügyi Kiállításon a Múzeum már nagy egészségügyi gyűjteménnyel vett részt és a kiállításon általános feltűnést keltett a Múzeumnak a magyar fazekasipar ólomártalmaira vonatkozó kiállítási anyaga.

Az 1911. évi drezdai Nemzetközi Egészségügyi Kiállítás és a drezdai Egészségügyi Múzeum sikerének hatása alatt a kormány tervbe vette egy önálló egészségügyi múzeum felállítását. Midőn a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete erről a tervről értesült, mozgalmat indított, hogy a tervezett önálló egészségügyi múzeum felállítása helyett a Társadalmi Múzeumnak már meglévő gyűjteményei bővítessenek ki oly irányban, hogy azok a közegészségügyi igazgatás igényeinek is eleget tehesse. Maga a kereskedelemügyi miniszter sem tartotta szükségesnek egy új múzeum létesítését, hanem a Társadalmi Múzeum oly irányú átszervezését javasolta, hogy az ne csak a szorosán vett iparegészségüggyel, balesetvédelemmel, munkásbiztosítással és munkásjóléttel foglalkozzék, hanem a népbetegségekkel és egészségügyi kérdésekkel is. Ennek az álláspontnak az érvényesülését nagyban elősegítette az a körülmény is, hogy a Társadalmi Múzeum az egészségügyi ismeretek vándorkiállítások útján való terjesztése révén egészségügyi körökben már igen jó nevet szerzett magának és lassanként a népbetegségek elleni küzdelemnek fontos eszközévé vált. A Múzeum munkájában még jobban homlokterbe állította az egészségügyet az a mélyreható változás, amely a világháború alatt és után az egészségpolitika társadalmi és államéleti felfogása tekintetében végbement. Az egészségügy, amely a közfelfogás szerint eddig a beteg ember és az orvos magánügye volt, az állam és a társadalom egyetemét érintő társadalmi kérdéssé vált. Az állam a szociális terhek csökkentése érdekében kénytelen volt az egészségügy irányítását saját kezébe venni és egyoldalról helyes egészségügyi közszellemet és közvéleményt nevelni, másoldalról az egészség megtartásának a lehetőségeiről és az eszközeiről az individuális felvilágosítás lehetőségein túlmenő eszközökkel dolgozó egészségügyi propaganda szervezetről gondoskodni. Amikor a szociális és népegészségügyi igazgatás 1919-ben önálló minisztérium kebelében egyesítettet, a Társadalmi Múzeum is az egészségügyi és szociális érdekek gondozására létesített népjóléti- és munkaügyi minisztériumnak adatott át, amely ekkor a Múzeum nevét is Népegészségügyi Múzeum-ra változtatta át.

Amikor az Amerikai Vöröskereszt 1920-ban az ország legegészségügyi bajainak az enyhítésére Budapesten és vidéken Anya- és csecsemővédelmi intézetek felállítását kezdte meg, a Népegészségügyi Múzeum az Amerikai Vöröskereszt felkérésére

¹ Gidófalvy István, Gondolatok a szövetkezeti eszme köréből, Kolozsvár, 1909.

mindazon helyeken, hol ilyen védőintézeteket felállítottak, a csecsemő ápolásáról és a népbetegségek elleni küzdelemről mindenütt egészségügyi vándorkiállításokat rendezett, majd ezeket a Faluszövetséggel és a Stefánia Szövetséggel karöltve az országban több mint száz helyen megismételte.

Még nagyobb lehetőségeket jelentett a Múzeum egészségügyi működése szempontjából a szociális higiéné (társadalomegészségtan) önálló tudomány gyanánt való kialakulása. A szociálhigiénia, az egészségpolitika és gyakorlati egészségvédelem számára új utakat jelölt ki és a betegségek társadalmi értékelése tekintetében is óriási változást idézett elő. Szociálhigiénés felfogás szerint a népbetegségek (alkoholizmus, gümőkór, venereás betegségek stb.) gyökerei a gazdasági, szociális és kulturális körülményekben rejtőznek és e betegségek nem küszöbölhetők ki a társadalmi viszonyok asszanálása és a közjólét emelése nélkül. A lakás, a ruházkodás, a táplálkozás terén felmerülő szükségletek kielégítésében mutatkozó elégtelenség pedig nemcsak egészségügyi károsodást, betegséget, korai halált, megrokkánást, hanem társadalmi és kulturális elmaradottságot is jelent. Az egészségügyi és társadalomgazdasági viszonyok kölcsönhatására a szegénygondozás, illetve a közsegélyreszorultság okainak a vizsgálata vezetett rá, amikor megállapította, hogy az esetek nagy hányadában valamely betegség, vagy a betegség következtében előállott halál – a szegénység és nyomor valódi oka.

„Az egészségügyi kormányzat reformtervei kapcsán csakhamar szükségét érezte egy olyan intézménynek, amely a higiénének a közgazdaságtannal és a szociálpolitikával kapcsolatos határkérdéseit tanulmányozza és egyúttal a lakosság rendszeres szociális és egészségügyi nevelését végezte. Ezért elhatározta, hogy a Népegészségügyi Múzeumot szervezi át ennek a szükségletnek megfelelően. Scholtz Kornél az 1926. évi Természet-, Orvos-, Műszaki- és Mezőgazdaságtudományi Országos Kongresszuson Magyarország egészségügyének igényei a tudományok művelése címen tartott előadásában egyetemi orvosi oktatásunk társadalomegészségügyi irányban való kibővítése szempontjából is szükségesnek jelezte a Népegészségügyi Múzeum vázolt irányú átszervezését.

Ennek a felfogásnak megfelelően, a kormány a Múzeumot 1927-1928-ban a Rockefeller Alapítvány „segélyével átépítette és Társadalomegészségügyi Intézetté és Múzeummá szervezte át. Az új intézményt a Budapesten ülésező Ipari Balesetek és Foglalkozási Betegségek V. Nemzetközi Kongresszusának megnyitása alkalmából 1928. szeptember 2-án nagyszámú külföldi orvos és szociálpolitikus jelenlétében avatta fel Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter. A nagy szociális miniszter, aki kortársai közül talán legelőször érezte meg a nagy tömegek életfelfogásában beállott gyökeres változást, az új intézményben – amint mondotta – a szociális orvostudománynak és a szociális prevenció gondolatának az ápolására akar hajlékot emelni. Az Intézet előcsarnokában felállított bronzszobor is a szociális gondoskodás szimbólumának készült.

II. *A Múzeum működése 1928-1938.* Az újonnan átszervezett Múzeum működését elsősorban az a két célkitűzés irányította, amelyet számára a kormány megállapított: 1. *Tudományos munka* a szociálhigiéné és a szociális orvostudomány terén, 2. *Egészségügyi ismeretterjesztés és propaganda.* A kormány a Múzeum hatáskörébe utalta a népjóléti minisztérium nem orvosi minősítésű tisztviselőinek a társadalomegészségügyben való kiképzését és az összes karitatív és egészségügyi köz- és magántevékenység munkaközösség útján való Összefogását is. Ezek végrehajtására azonban az Intézet munkalehetőségein belül nem került sor. Minthogy a kormány pontosan körülírt hatósági munkakört nem állapított meg a Múzeum számára, az a különböző társadalmi mozgal-

raakbá való bekapcsolódás, valamint más társadalmi intézményekkel való együttműködés révén igyekezett befolyást gyakorolni az ország egészségügyi kultúrájának és szociálpolitikai életének fejlődésére. Már a Társadalmi Múzeum szellemi és gyakorlati központja volt a magyar alkoholelles mozgalomnak, az új intézet pedig mindjárt 1928-ban az Országos Orvos Szövetséggel összefogva az egész magyar orvosi kar közreműködésével a kuruzslás elleni küzdelmet igyekezett szélesebb és helyesebb mederbe terelni. Törvénytervezetet dolgozott ki a Múzeum az embervédelem terén működő társadalmi szervezetek csúciszervezetekbe való tömörítése és ezeknek országos munkaközössége érdekében is.

A. A Múzeum tudományos működését a tudományos anyaggyűjtés, a muzeális anyagok és az időszaki kiállítások tudományos tervezése, az ismeretterjesztő szociális, munkásvédelmi és egészségügyi ismeretterjesztő előadások összeállítása, a társadalmi élet időszerű kérdéseiről tartott monografikus ankétok hivatástudományi felvételek jelzik. A Múzeum által közzétett fontosabb szakirodalmi közlemények a következők: a gazdasági válság befolyása az egészségügyi viszonyokra (a tanulmányt a Múzeum a belügyminiszter úr megbízásából a Nemzetek Szövetsége számára készítette 1933-1935-ben), az alkoholkérdés, az ipari zaj, a női munka és a kereső nők szociális viszonyai, a venereás betegségek statisztikája Magyarországon, a szerves oldószerek okozta ipari mérgezések, a Bedeanx-rendszer szociális egészségügyi szempontból, a kórházkérdés, az egészségügyi propaganda módszereinek vizsgálata lélektani eszközökkel stb.

Külön említést érdemel, hogy a Múzeum a Társadalmi Múzeum Szemléje címen 1909-1919-ig havi folyóiratot adott ki, amelyben a külföldi szociális törvényhozást, szociálpolitikai törvényeket és rendeleteket, munkásmozgalmakat, munkásvédelmet, szociális egészségügyet stb. ismertette, továbbá a Múzeum vezetője Szociális Orvostudomány címen 1934 és 1935-ben havi folyóiratot tett közzé, azonkívül pedig 1932-1935-ig^a belügyminiszter támogatásával kiadott a Múzeum egy havi referáló szaklapot Szociálpolitikai Szemle címen, amelyben a külföldi szociális szakirodalmat kivonatokban ismertette a magyar szakkörök és .szociális hatóságok számára. Megemlítjük még azt a háztartási felvételi, amelyet 1934-ben végzett a Múzeum a Budapest-környéki nyomortelepek munkanélküli családjainak életmódjára és táplálkozására vonatkozólag, s hogy ezzel kapcsolatban olcsó ételmezési útmutatót adott ki. Mindig igen fontos fejezete volt a Múzeum tudományos munkájának a külföldi szociális és egészségügyi intézmények számára közvetített információs szolgálat. Az évek folyamán mind több és több külföldi szervezet, tudományos intézet, vállalat, újság, cég fordult a szociális mozgalmak, életviszonyok, munkásvédelem stb. körébe vágó kérdésekben szakvéleményért és adatokért a Múzeumhoz és az adatszolgáltatás gondos lebonyolítására a Múzeum mindig különös gondot fordított.

B. A Múzeum 1928-1938. évi működésére vonatkozó adatok. 1. *Múzeum látogatók* Az átszervezett Múzeum 1928. szeptember 12-án nyílt meg és ennek az évnél négy hónapjában a Múzeum látogatóinak a száma 32.517 volt. A látogatók számában 1929-ben mutatkozó hatalmas visszaesést az idézte elő, hogy a nagy költséggel átépített és átszervezett intézmény állami ellátmánya már 1929. elején 80,000 P-ről évi 30.000 P-re szállított le, személyzete pedig 50 %-kal csökkentetett. A Múzeum egészséges fejtődésének így sem anyagi, sem szellemi eszközei nem voltak meg és csak 1934 óta tudta a Múzeum az Országos Társadalombiztosító Intézet támogatása révén propaganda tevékenységét újra szélesebb körben folytatni. A látogatók zömét a fiatalabbkorú

munkásság és tanuló ifjúság alkotja. A munkásság érdeklődése az utóbbi években egyre erősebben fordul szakmája egészségügyi vonatkozásai felé.

A Múzeum igazgatósága minden látogatónak az alábbi kérdőívet osztotta ki:

NÉPEGÉSZSÉGÜGYI MÚZEUM

Budapest, VI., Eötvös u. 3.

Kérdőív.

Az Igazgatóság kéri a t. látogatókat, hogy ezt a kérdőívet pontosan kitölteni és a távozás alkalmával a portánál lévő levélszekrénybe elhelyezni sziveskedjék.

1. A látogató kora, neme és foglalkozása:
2. Mi tetszett önnek legjobban a Múzeumban?:
3. Mely gyűjtemény kiegészítését és fejlesztését tartaná szükségesnek?:
4. Mi nem tetszett a Múzeumban? Véleménye szerint mit, hogyan kellene megváltoztatni?:.....
5. Miről rendezzünk kiállítást legközelebb?
6. Ha az Igazgatóval személyes megbeszélést óhajt, írja ide pontos címét. Két napon belül levélben fog értesítést kapni az időpontról

A kérdőívekre adott válaszok tartalmi elemzésével szociológiai szempontból is érdemes volna foglalkozni. De nagy érdekességgel bírna ezeknek a kérdőíveknek a vizsgálata az egészségügyi szemléltető oktatás különböző módjainak hatása és eredménye szempontjából is. Arra a kérdésre például, hogy miről rendezzünk kiállításokat 1934-ben, a látogatók 80%-ban azt felelték, hogy a munkanélküliségről, a szegénységről, a nemi kérdéstről. Ezzel szemben például 1937-ben a múzeumi látogatókat a nagy emberek, különösen a nagy orvosok élettörténete érdekelte leginkább.

2. Magyarázó múzeumi körséták. A Múzeum gyűjteményeinek szakszerű magyarázattal való bemutatása, rendszeresen történik minden vasárnap délután két ízben $\frac{1}{2}$ és 5 órakor (Múzeumi magyarázó körséta). Azonkívül előre bejelentett csoportos látogatók számára is mindig gondoskodás történik szakszerű vezetésről.

Ismeretterjesztő előadásorozatainkban és szemináriumainkban az elméleti és gyakorlati szociálpolitika minden időszerű kérdésével foglalkoztunk. Az előadások összeállításában pedig mindig szemünk előtt lebegett az a célkitűzés is, hogy az állam egyre fokozódó szociális terheinek csökkentése érdekében a szociális segítőmunka problémáinak és módszereinek az ismertetésével hozzájáruljunk a társadalmi öntevékenység és a cselekvő karitás fokozásához.

3. önálló kiállítások. Az elmúlt évek folyamán a Népegészségügyi Múzeum a következő, önálló kiállításokat rendezte:

Az 1928. évi V. Nemzetközi Iparegészségügyi és Balesetorvostudományi Kongresszus alkalmából a munkásvédelemről és balesetügyről (1928), az 1928. évi Országos Orvosszövetségi Kongresszus alkalmából a *kuruzslásról*, a tisztasági fürdőberendezésekről (1929), az 1930. évi Turista Kiállítás alkalmából a turistaság egészségügyi vonatkozásairól, a szőlő erjedésmentes feldolgozásáról (1931), a *népbetegségekről* (1932), a balneológiáról és fürdőügyről, az 1933. évi Kézműipari Kiállításon az iparegészségügyről, az 1934. évi Nemzeti Munkahéten a munkásvédelemről, az eugenikáról (1934), a munkásvédelemről Újpesten (1934), az 1934. évi Áruminta Vásáron a foglalkozási betegségekről, az 1935. évi Nemzetközi Közlekedésbiztonsági és Országúti Elsősegély Kongresszus alkalmával a forgalombiztonságról, az 1936. évi III. Nemzetközi Nyomorékügyi Kongresszus alkalmából a fogyatékosokról, az 1937. évi Zaj elleni Kongresszus alkal-

mából a zajról, 1938-ban pedig külön kiállítással vett részt az Eucharisztikus Kongresszussal kapcsolatban rendezett Nemzetközi Karitászi Kiállításon.

Ezenfelül a Hódmezővásárhelyi Egészségügyi Egyesülettel, a Magyar Falu és Földműves Szövetséggel, a Balatoni Szövetséggel való munkaközösségben külön falusi vándorkiállításokat rendezett a Múzeum következő helyeken: Dunakeszi, Kistarcsa, Balatonfüred, Keszthely, Kunszentmárton, Sárosd, Nyírabony, Vajdácská, Vámospércs, Cegléd, Devecser, Hódmezővásárhely, Szeged, Hejőkeresztúr, Garé, Nagycenk, Zsira, Hajdúböszörmény, Révfülöp, Szentbékálla, Felsőörs, Perezsnye, Pilis.

4. Filmek és diapositívek kölcsönzése. Az elmúlt évek folyamán bevezette a Múzeum a film és diapositív anyag kölcsönzését. Minthogy azonban filmanyaga igen nagymértékben elhasználódott, diapositív anyagának pótlására pedig lehetőség nem volt, a diapositív és filmkölcsönzést 1938. elejétől a minimumra kellett csökkenteni.

A diapositív sorozatok tárgya: venereás betegségek, alkoholizmus, testápolás, csecsemőápolás, nyomorékság stb.

5. Egészségügyi ismeretterjesztő nyomtatványok díjtalan szétosztása.

6. Egészségügyi mozgófényképelőadások. Eleinte hetenkint kétszer, az utóbbi időben a filmanyag elhasználódása következtében hetenkint egyszer rendezett a Múzeum díjtalan mozgófényképelőadásokat, amelyek nagy látogatottságnak örvendtek.

III. 1. *A muzeális gyűjtemények anyaga.* A balesetelhárítási csoport gépi része a mezőgazdaságban alkalmazott gépek balesetelhárító berendezéseit, a leghasználatosabb faipari gépeket és a fémipar leggyakoribb gépeit mutatja be működésben, megfelelő biztonsági berendezésekkel felszerelve. A balesetelhárítási csoport berendezése egyúttal világosan mutatja a balesetelhárítás fejlődését. A balesetelhárítás első szakában a munkagépeket utólagosan látták el védőberendezéssel, a balesetelhárítás második szakában védőkészülékeket a géppel együtt gyártották. A balesetelhárítás harmadik korszakát (pszichológiai balesetelhárítás) a baleseti oki statisztika (gyakoriság, sérülések és keresőképtességcsökkenés szerint) a balesetbiztonságra való nevelés, baleseti hajlamossággal bíró fiatalokúaknak a veszélyes foglalkozásokból való kiiktatása és a baleseti propaganda jellemez. Ebben, a csoportban kerülnek még bemutatásra a baleseti sérültek egészségügyi károsodása értékelésének ismertetése (baleseti orvostudomány), továbbá az ipari sérültek munkaképességének helyreállítását szolgáló művétagok ortopédiai eszközök stb.

2. Iparegészségügy. Munkás védelem. Munkásjólét. A foglalkozás vagy a mesterség természetéből befolyó különleges ártalmak (túlerős fénybehatás, hő, röntgen, villamosáram, por, zaj, valamely szervnek túleröltetése, ipari mérgezőanyagok stb.) által okozott egészségügyi károsodások, foglalkozási betegségek, az üzemanyag közvetítésével, vagy a foglalkozás gyakorlása közben szerzett ipari fertőzések (lépfene, takonykór, bányászszály, extragenitalis szifilisz stb.), valamint a munkásvédelmi eszközöknek (porvédő respirátorok, gázvédő készülékek, oxigénes készülékek, védőszemüvegek, munkásruhák stb.) gazdag gyűjteménye látható ebben a csoportban. Az idetartozó értékes gyűjteményanyagban külön is meg kell említeni a Chyzer-féle gyűjteményt. A fazekas és kályhásipar körében a múlt század végén igen súlyos ólommérgezések fordultak elő, amelyeknek ismertetésével Chyzer Béla szomorú nevezetességet szerzett hazánkban.¹ Chyzer főképpen Hódmezővásárhelyen és Csákváron tanulmányozta a háziipart űző fazekasok (tálasok)

¹ A magyar agyagiparban előforduló ólommérgezésekről, Budapest, 1908.

és kályhacsinálók egészségügyi viszonyait és megállapította, hogy nemcsak a férfimunkások, hanem az anyag előkészítésében és mázkészítésben segédkező családtagok, sőt a műhely gyanánt használt lakószobában a bölcsőben fekvő csecsemők is súlyos ólomkárosodásnak vannak kitéve. A fazekasiparban az ólommérgezés főforrása a kiegészített agyagedény és kályhacsempe bevonására használt fazekas máz, amelyet a fazekas rendszerint maga készített ólomoxid (ólomgelét) és kvarchomok (silíciumdioxid) összeolvasztása által. Fazekasaink a mázhoz használt anyagok őrlését a kukoricaőrlésre használt kézi hajtású őrlővel végezték, rendszeren a műhely gyanánt használt lakószobában. Chyzer csupán Hódmezővásárhelyen 986 ólombeteget számolt össze, ezek közül 114 egyénnél súlyos ólombénulásokat talált.

Az iparegészségügy csoportjában nyert elhelyezést az a fényképgyűjtemény, mely az egyes foglalkozások tipikus munkaviszonyait mutatja be. Ez a hivatási fényképgyűjtemény összefügg a Múzeum által folytatott hivatástudományi felvételekkel, amelyek az egyes foglalkozások külső és belső életére vonatkozó ismeretanyag összegyűjtését célozzák.

A múzeum munkásjóléti intézmények alatt a munkaadók által önkéntesen létesített olyan intézményeket mutat be, amelyek a munkások szociális, gazdasági és egészségügyi helyzetének javítását célozzák. Újabban a közületek, szakszervezetek, munkásbiztosító pénztárak stb. által létesített hasonló célzatú intézményeket is ideszámítjuk. Az, amire törvényes intézkedések köteleznek (pl. egészséges és tiszta műhely fenntartása, munkaruhák, munkásvédelmi berendezések létesítése stb.) nem munkás jóléti, hanem munkásvédelmi intézmény.

Az ipari munkások jóléti intézményei Magyarországon 1930-ban:

Intézmény	Ipartelepek hány %-án volt a munkások részére		A munkások hány %-a részére volt	
	Buda- pesten	az egész országban	Buda- pesten	az egész országban
Lakás	9'87	14'78	5'52	7'95
Hálóhely	6'95	9'46	2'30	3'37
Földhaszonélvezet	0'36	3'09	1'59	2'87
Tűzifa és világítás	5'46	11'74	5'82	11'48
Étkezőhelyiség	3'21	3'11	37'63	41'12
Fürdő	2'32	2'02	28'39	30'49
Fogyasztási szövetkezet	0'4	0'7	3'94	7'13
Munkaadó fizette a betegségi biztosítási járulékot	5'60	16'39	1'77	4'67
Takarékegylet	—	0'02	—	—
Ingyenes gyári orvos	0'27	0'36	13'96	14'06
Ingyenes orvosi kezelés	1'23	0'88	23'42	19'18
Iskola	0'09	0'43	4'38	7'98
Kisdedóvó	0'06	0'14	7'64	9'15
Munkáskör	0'34	0'33	16'79	17'79
Könyvtár	0'19	0'24	—	—

Ipartelepek száma Budapesten: 7.876 (41'4%)

Ipartelepek száma az egész országban: 19.037

Munkások száma Budapesten: 169.887 (62'7%)

Munkások száma az egész országban: 273.109.

Ebben a csoportban van kiállítva a magyar munka úttörőiről gyűjtött fényképgaléria, amelyet a nagyszámú fiatalkorú látogató okulására és buzdítására kezdtünk gyűjteni. Ebben a gyűjteményben idáig a következő magyar férfiak fényképe látható rövid életrajzzal: báró Eötvös Lóránt a gravitációs torziós inga feltalálója és egyéb róla nevezett fizikai jelenségek felfedezője, Hermann Ottó természetvizsgáló, természettudós az utolsó polihistor, Jedlik Ányos a dinamó feltalálója. Az ő dinamógépe már 1861-ben készen állott és a dinamógép elvét tisztán és világosan leszögezte, míg Siemens csak 1867-ben terjesztette találmányát a berlini akadémia elé, Bolyai Farkas korának egyik legelső, hazájának eddigelé legnagyobb matematikusa volt, Körösi Csorna Sándor híres ázsiai utazó a tibeti nyelvnek legérdemesebb tudósa, Hatvani István tudós nagyhirű orvos, főleg orvosi és természettudományi kérdésekkel foglalkozott. Jeles tanulmányt írt a betegségek az arcvonások útján való megállapításáról. Süss Nándor a magyar praecisiós mechanika megalapítója és tanítómestere. 1900-ban alapított vállalata geodéziai, erdészeti, bányászati, tengerészeti, csillagászati és más tudományos műszereket gyárt, csepeli Weis Manfréd báró vasgyáros és emberbarát, a magyar hadianyaggyártás megalapítója. A Magyar Gyáriparosok Országos Szövetségének alelnöke, Thék Endre Magyarország legnagyobb faáruháza, mint fiatal mesterlegény Parisban töltött huzamosabb időt, Budapesten nyitott asztalosműhelye tekintélyes gyárrá fejlődött, Mechwart András a budai Ganz gyárnak Ganz Ábrahám halála után vezetője és továbbfejlesztője. Világhírű malomipari gépszerkesztő, akinek hengerszéke a magyar malomipart nagygyáttette. Ganz Ábrahám. Az általa 1844-ben létesített kis budai vasöntő, ma Európa legnagyobb vas- és gépgyára. Irinyi János a zajtalan gyufa feltalálója, Baross Gábor államférfi, a Magyar Államvasutak nagygyáttetője. Az ő nevéhez fűződik a vasúti díjszabás reformja (az ú. n. zónarendszer). Gróf Széchenyi István a nemzeti öntudatra való ébresztés lángelkű apostola, az ipar és kereskedelemnek hatalmas pártfogója, a Magyar Tudományos Akadémia egyik megalapítója, Zsolnay Vilmos a világhírű pécsi magyar fajánsz- és porcellángyár megalapítója, Feketeházy János jeles magyar hidépítőmérnök, a legtöbb nagyszabású dunai és tiszai híd tervezője. Az ő alkotása a szolnoki és szegedi Tisza-híd, a komáromi Duna-híd és a budapesti Ferenc József-híd. Ő tervezte a legelső forgóhidat Fiúméban, Petzval József a pesti, majd a bécsi egyetem matematikai és fizikai tanára, nagy fényerejű fényképező objektív, a tábori reflektor és több optikai eszköz feltalálója, Kriegel József a betűszedő- és osztógép feltalálója. Ugyancsak ő találta fel a zongorán lejátszott darab hangjegyét leíró gépet. Számológépet is szerkesztett, s olyan vasutat, amely sinjét magával hordja, Puskás Tivadar több éven át Edison munkatársa. A budapesti telefon létesítője és a telefonhírmondó feltalálója.

3. Gümőkór. Anyaga magában foglalja a tuberkulózis halandóság grafikai bemutatását Magyarországon, Budapesten és az egyes külföldi államokban, valamint egyes poros foglalkozásokban, továbbá a tuberkulózis patológiáját a tüdő és egyéb szervek (csont, izület, mirigy stb.) gümőkórját bonctani készítményekben és moulageokban. Bemutatja ezenkívül a csoport a tuberkulózis modern diagnosztikai eszközeit (tuberkulin, Pirquet, röntgen stb.), a szanatóriumok, a tuberkulózis kórházak és gondozók működését, eredményeit, a különböző gyógymódokat, az újabb légmell (pneumothorax; készülékeket, továbbá a Rollier-féle napozási sémát és munkatherápiát.

4. Alkoholizmus. Az alkoholizmus társadalmi, egészségügyi, társadalometikai, gazdasági, klinikai, patológiai vonatkozásait mutatja be nagyszámú grafikon, moulage, kép és térkép ábrázolásával. Szélesebb körök érdeklődésére tarthat számot a szőlő alkohol-

mentes feldolgozásának bemutatása. Az alkoholelles propaganda felismerte, hogy az alkohol okozta anatómiai elváltozások (sörszív, májzsugor, stb.) elrettentő képeinek bemutatásával, az alkohol okozta halálozás és betegségek, valamint az alkoholista életnek sötét érzékeltetésével éppen olyan kevésbé tud hatást elérni az alkoholfogyasztás ellen, minn annak szigorú megtiltásával. A helyes út a fogyasztás korlátozását célzó közigazgatási természetű rendeletek mellett a szabadidő helyes eltöltésére, a természet szeretetére és szociális tartalmú életre való nevelés.

5. Sexualetika. Venereás betegségek. Prostitúció. Pornográfia. A csoport rendezésében az az elv érvényesült, hogy a venereás betegségek leküzdése szempontjából nem elég a venereás betegség által okozott fizikai károsodás és az egyéni profilaxis bemutatása, hanem részben állandó sexualetikai nevelésre, részben pedig a venereás betegségekkel és a prostitúcióval kapcsolatos társadalmi visszásságok megszüntetésére van szükség. A gyűjtemény változatos és gazdag anyagából megemlítem a következő anyagot: a nemi élet biológiája, az ivarsejtek szerepe, a szaporodás élettana, a megtermékenyülés és a petefejlődés, a házassági tanácsadás, a házasság előtti orvosi vizsgálat, a leánykereskedelem elleni küzdelem, az átöröklés, a szellemileg fogyatékosok szaporodása. A venereás betegségek klinikai és bonctani része moulageokban, térképekben, táblázatokban kerülnek bemutatásokra. A venereás gyűjtemény főbb témái: a nemi betegségek népesedéspolitikai kihatásai (szaporodás-gátlás, abortusok, mortalitás a venereás betegségek eugenikai következményei (testi és szellemi degeneráció), a gyermekori, *a*) veleszületett, *b*) asexualisan és *c*) sexualisan szerzett venereás betegségek terjedési módja, a magyarországi veneriológus szakorvosok létszáma és működési területe, a nemibeteg gondozó-intézetek rendszere, a Wassermann-reakció, a szifilisz gyógyításának története, a szifilisz modern gyógyszerei stb. Pornográfia. Zárt gyűjtemény, amely csak külön igazgatói engedéllyel tekinthető meg. Az egyéni profilaxis céljait szolgáló mechanikai és vegyszereket, a népies abortív eljárásokat, a pornográfia körébe tartozó irodalmi, iparművészeti és főleg közhasználati tárgyakat mutatja be.

6. Kuruzslás és népies orvoslás. A kiállítási anyag első csoportjában a primitív népek varázsló, rontó és orvosló eljárásai, valamint a rontószellemeket távoltartó, a szemveréstől, megigézéstől, démonikus behatások ellen védő amulettek, fétisek (a római Phallus, az olasz Manifica, drágakövek, bizánci üvegpasztából készült amulettek stb.) eredetiben, diaposzitivékben és képekben vannak bemutatva. Embernagyságú modellben mutatja be a gyűjtemény a Samant, aki gyógyítópap és varázsló egy személyben és dobjának monoton hangjától kábulatba esik, összeköttetésbe lép az istenekkel és a tőlük nyert varázshatalom útján gyógyít, továbbá falvainknak már eltűnőben lévő „jvasasszonyát”, ki gyógyításon kívül jóslásokkal és egyéb manipulációkkal is foglalkozott. Rokonvontkozású orvostörténelmi képek, modellek, tárgyak egészítik ki ezt a csoportot. Így egy a XVIII. évszázadból származó szülőszék, a primitív szülészettel kapcsolatos képek, egy XVII. évszázadbéli angol karikatúra után készített modell, a fertőzéstől rettegő ember (bacillophob), továbbá a néphit által a mágikus sajátsággal felruházott állatok (holló, bagoly, denevér stb.). A második főcsoportban a népies orvoslás kincstárát és a „rontás” megállapítására és elhárítására egyes vidékeken használt eljárásokat mutatja be. (Például aki a kelésre nyomott rozsdás pénzt felvette, az megkapja az „eldobott” betegséget. Libafej ellenség küszöbe alá ásva betegséget hoz.) Betegség csoportok szerint rendezve mutatjuk be a népies gyógyítószereket. Például rozsdás szeges alma és rozsdás víz vérszegénység ellen jó, borsos pálinka étvágyjavító.

Denevér pora a részegség ellen, tejszes bundaszőr kelésre jó; a kelést egy használt madzagra fűzött gombfűzér is elmulasztja. Gyermekkoponyacsont pora pedig az iszákosságot gyógyítja. Viaszpohárból inni jó a sárgaság ellen stb.

A kuruzslás elleni küzdelemnek szerves része az akadémiai, (vagy) iskolai orvostudománytól eltérő laikus orvoslások (természetgyógyászat stb.) ismertetése, továbbá az emberiség jótévőinek, a nagy orvosok munkájának a bemutatása. Egy színes figurákkaellátott kivilágítható 12 rekeszes modellen (teátrum medicorum) állítjuk szembe a mai orvosi tudományt és a kuruzslást. A modell egyes képeiben egymásután jelenik meg előttünk a középkori vándor orvos és a modern aseptikus sebész, az egészségvédő állomás és a javasasszony stb.

7. Anya- és csecsemővédelem. A gyűjtemény az Anya- és csecsemővédelem országos szervezetét, a csecsemők helyes ápolására, táplálására és gondozására szükséges tudnivalókat, a csecsemők legfontosabb betegségeit moulageokon, a tejfogak előbúvásának idejét automataszerkezet által, valamint az alkalmas és alkalmatlan játékszereket, a jó és rossz bölcsőket, továbbá a csecsemő higiénikus ruházatát mutatja be.

8. Balneológiai osztály. A kiállítás a szorosan vett fürdőügyön és a magyar fürdők ismertetésén kívül feloleli a balneológiával összefüggő rokontudományokat is, a meteorológiát, az orvosi klimatológiát és a fürdő terápiát.

9. Általános higiéné. Főleg a fertőző betegségek elleni küzdelemre és a köztisztaságra vonatkozó anyagot foglalja magában. Ezenkívül a betegségek okozó és betegségterjesztő rovarok (légy, poloska, bolha, tetű, rúhatka, kullancs, hernyó, mérgeskigyó, szúnyog stb.) teljes gyűjteményét és ezek irtásának ismertetését. Ebben a csoportban ezenkívül néhány egyszerű olcsó fürdő- és zuhanyozó készüléket mutatunk be, amelyek által a legszűkösebb lakásviszonyok mellett – fürdőszoba nélkül is – megoldható a tisztasági fürdő kérdése (zuhanyozó fülke).

10. Anatómia. Élettan. Táplálkozás. Az emberi test szerkezetét, felépítését és működését mutatja be. És pedig az érzékszerveket, a csont, izom- és idegrendszert, a vérkeringést, a zsigeri szervek működését és a táplálkozást (egy-egy fontosabb élelmiszereket, azok kalória értékét, az ételek elkészítését, stb.)

11. Munkásbiztosítás. Ez a csoport a társadalombiztosítás szociális és egészségügyi jelentőségének az Országos Társadalombiztosító Intézet szervezetének és működésének, valamint az OTI 1936-ban bevezetett egészségvédő szolgálata munkájának bemutatására szolgáló képanyagból áll. Kiemelkedik az OTI elküldéses és napközi üdültetésének az ismertetése.

12. Mennyiségi és minőségi népesedéspolitikai. A gyűjtemény Magyarország lakosságának kor és foglalkozás szerinti megoszlását és főbb népmozgalmi adatait (élel-születés, halál, természetes szaporodás), Európa lakosságának szaporodását, a föld népességének megoszlását, az egyke magyarországi elterjedését, az eugenika és öröklődéstan anyagát, az emberi szaporodás minőségének céltudatos javítására irányuló eljárásokat, a házassági tanácsadást stb. ismerteti.

13. A zaj elleni küzdelem. A gyűjtemény a zaj mérésére, a zaj élettani hatására, a munkateljesítményre gyakorolt befolyását, valamint a zaj elleni egyéni és technikai eszközök alkalmazását mutatja be.

14. Testi, értelmi, erkölcsi és érzékszervi fogyatékoságok. E gyűjtemény a mozgási szervek nyomorékságára, a süketnémaságra, a vakságra, az erkölcsi és értelmi fogyatékoságra vonatkozó statisztikai, moulage, fénykép és képanyagból áll.

IV. *Könyvtár. Olvasóterem. Archivum.* A Múzeum könyvtára szakkönyvtár. Könyvállományának gerincét munkásvédelmi, szociálpolitikai, szociális egészségügyi – az e szempontból értékkel bíró – közgazdasági művek, valamint a hazai és külföldi munkásvédelmi törvények és rendeletek, iparegészségügyre és népegészségügyre vonatkozó gyűjtemények alkotják. Állománya jelenleg mintegy 22.000 katalogizált műből áll. Az Egészségügyi Reformiroda megszűnésével (1928) ennek, mintegy 200 kötetből álló könyvtára, majd 1931-ben az Antivenereás Bizottság mintegy 150 kötetből álló könyvtára is a Múzeum birtokába jutott.

A könyvek jórészt tiszteletpéldányként és ajándékba kapja a könyvtár s csak kisebb részt tesz ki a saját beszerzés. A könyvek és folyóiratok beszerzésére rendelkezésre álló hitelösszeg csekély volta miatt inkább folyóiratok beszerzésére fektettük a főszűlyt, amelyek kimerítő szakkönyvtár hiányában nélkülözhetetlenek a tudományos munkához. A társadalmi mozgalmak vezetői számára épen szakfolyóiratok rendelkezésre bocsátása jelent nagy segítséget. Az Intézet könyvtárának 1937-ben, valamint 1938-ban is 116 folyóirat járt.

A könyvtárnak két olvasóterme van és pedig a nyilvános és a szakolvasóterem. A nyilvános olvasóteremben az általános érdeklődésre számottartó folyóiratok és napilapok állanak az érdeklődők rendelkezésére, míg a szakolvasóteremben – ez csak igazgatói engedéllyel látogatható – a szakfolyóiratok és tudományos könyvek állanak rendelkezésre.

A könyvekről és folyóiratokról a brüsszeli decimalis rendszer szerint, – amelyet a világ majdnem minden nagyobb könyvtára elfogadott – szak- és névszerinti kartoték készült. Könyveket és folyóiratokat csak kivételes esetekben – tudományos intézeteknek – kölcsönzünk ki. A nyilvános és a szakolvasóterem látogatóinak száma az 1938. évben 3.720 volt.

Szoros kapcsolatban áll a könyvtár munkájával a szociális archivum, amely mintegy 60, a Múzeum érdeklődési körébe tartozó tárgykörnek a rendszeres feldolgozásában és anyaggyűjtésében áll. Erre való tekintettel figyelemmel kísérik a számunkra hozzáférhető hazai és külföldi folyóiratokat, napilapokat, könyveket s azokból megfelelő kivonatokat, jegyzeteket, bibliográfiákat készítünk, valamint rendszeresen gyűjtjük az idevonatkozó jelentéseket, szabályzatokat, újságszelvényeket és nyomtatványokat.

A Múzeum közel négy évtizedes működésével a tevékenységét nagyban korlátozó pénzügyi és személyzeti nehézségek dacára hasznos szolgálatot végzett a szociális gondolat és az egészségügyi ismeretek terjesztése terén. Munkája nagy kulturális tökélet jelent a külföld felé is és vendégkönyvünk tanúsága szerint nem csekély idegenforgalmi vonzóerővel is bír. Részben társadalmi közösségi életünk erőtlensége, részben egészségügyi és szociális igazgatásunk széttagoltsága, továbbá az egészségügyi kiállításügy rendezetlensége miatt, valamint részben azért is, mert a Múzeum hatósági jellegű hatáskör hiányában sohse tudott valamelyik kormányzati ággal szervesen összekapcsolódott intézménnyé válni, a szociális egészségügyi kérdések tervszerű múzeumi tárgyalása és az egészségügyi propaganda tevékenysége sem tudott olyan mértékben kibontakozni, amennyire azt a közszükséglet jogosulttá tette és tenné napjainkban. Az ismeretterjesztési munka elmélyítése és gazdaságosabbá tétele érdekében a Múzeum ismételt kísérletet tett arra, hogy tervszerű együttműködést hozzon létre a különböző egészségügyi népoktatási intézmények között. De a munkaközösség, amelynek fontosságát egyébként

minden oldalról elismerik, az egészségügyi népművelés területén a Múzeum kezdeményezéséből nem tudott megvalósulni. Dicsérendő kivételt képez ebből a szempontból a Székesfővárosi Népművelési Bizottság, amely évek óta céltudatos együttműködésben dolgozik az összes társadalmi intézményekkel, így az egészségügyi és szociális felvilágosítás terén a Népegészségügyi Múzeummal is. Sem a gyakorlati egészségvédelem, sem országos gazdasági viszonyaink szempontjából nem tartom szerencsésnek azokat a törekvéseket sem, amelyek az utóbbi években állami és közületi támogatással számos új kisebb egészségügyi múzeumok, vagy muzeális gyűjtemények létesítését eredményezték. Ezek a kis múzeumok a nagyközönség egészségügyi igényeinek fokozása szempontjából nem jelentenek komoly nyereséget. Amíg a komoly idegenforgalmi tényezőként szereplő Népegészségügyi Múzeum úgyszólván egész életén át legerősebb takarékosági keretek között volt kénytelen vegetálni, ugyanakkor azonos feladatkörben újabb intézményeket létesítettek, ahelyett, hogy tervszerű együttműködéssel, anyagi és szellemi erejükkel – a nyugati nagy nemzetek példájára egy befelé és külföld felé is nagyobb kulturális tökélet képviselő egészségügyi múzeum kiépítését támogatták volna.

Nagy jelentőségű változást jelent a Múzeum jövő élete és jövő munkája szempontjából az a körülmény, hogy a Múzeum 1938. július 1-vel az Országos Társadalombiztosító Intézet gondozásába ment át. Ezáltal a Múzeum kedvezőbb anyagi viszonyok közé került, ami lehetővé teszi számára, hogy mindkét célkitűzésének hatékonyabban megfelelhessen. Remélhető, hogy bár a Múzeumnak jövő tevékenységét inkább a munkásvédelem és a munkáskultúra, illetve a biztosított népesség egészségvédelmének és általában a munkásnépművelésnek a szolgálatába kell állítani, a Múzeum, mint általános szociális és egészségügyi népművelési szerv sem veszíti el jelentőségét, mert a kormány abban állapodott meg a fenntartó OTI-val, hogy a Múzeum gyűjteményeit a nagyközönség számára továbbra is hozzáférhetővé teszi.

Meggyőződésem, hogy most, amikor a politikai, kulturális stb. célok és célkitűzések szolgálatában álló eszmeterjesztés (propaganda) csakúgy, mint a magángazdaság szolgálatában álló hirverés (reklám) nélkülözhetetlen szerephez jutott és a különböző politikai rendszerek eszméikkel és jelszavakkal infiltrallák a nagyközönséget, a Múzeum tárgyilagos munkájára a társadalmi együttérzés, a szolidaritás, a kollektív felelősség, az emberbaráti érzés terjesztése és az egészségügyi felvilágosítás terjesztése érdekében még nagyobb szüksége van a magyar társadalomnak.

Habár az egészségügyi ismeretterjesztés munkája általában azonos eszközökkel dolgozik, mint a reklám, de a szociális és egészségügyi ismeretterjesztés sohasem történhet vásári hatástkeltő eszközökkel. A Múzeum sem elégedhetik meg azonban többé azzal, hogy egybegyűjtött és tudományosan elrendezett anyagát önként keressék fel a tudnivágyó emberek, hanem az ismeretközlő munkájának ki kell vonulni az intézmény falain túl a mindennapi életbe.

Szükség is van egy irányzatosság nélküli autonóm szervezetre, amely tudományosan méri fel a társadalmi szükségleteket és a propaganda etikai és pszichológiai követelményeivel, technikai eszközeinek hatásmódjával, eredményeinek ellenőrzésével tisztában van. Egy ilyen szerv a társadalmi és gazdasági rendszerek fogalmának, bérvizonyoknak, energiaellátásnak és minden időszerű társadalmi kérdésnek tárgyilagos ismertetésével bizonyára hasznosan segítené elő a jövő kollektív kialakulását.